

„A MEGNYESETT FA KIZÖLDÜL” ÁTTEKINTÉS A JOGTUDÓSOK MTA TAGSÁGÁRÓL 1945 UTÁN

‘SUCCISA VIRESCIT’ SURVEY ON THE ADMISSION OF JURISTS AS MEMBERS OF THE HUNGARIAN ACADEMY OF SCIENCES AFTER 1945

Földi András¹, Hamza Gábor²

¹az MTA levelező tagja, egyetemi tanár
andras.foldi@ajk.elte.hu

²egyetemi tanár, az MTA rendes tagja

Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest
gabor.hamza@ajk.elte.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

Az MTA tagjai között a jogtudósok aránya 1945 után politikai okokból néhány év alatt drámai mértékben, a korábbi létszámnak kevesebb mint egyharmadára csökkent. A jogász akadémikusok aránya az 1960-as évektől lassanként növekedett ugyan, de még ma sem éri el az 1945 előtti létszám felét. A szerzők reprezentatív adatsorok (kommentált névsorok) segítségével mutatják be e folyamat bizonyos aspektusait, rámutatva arra is, hogy egyes diszciplínákat, jelesen a római jog tudományát fokozott mértékben sújtotta a jogtudósok több mint négy évtizeden át tartó háttérbe szorítása.

ABSTRACT

After 1945 the proportion of jurists among the members of the Hungarian Academy of Sciences (HAS) decreased because of political reasons to dramatic extent within a few years, namely to less than one third of the former proportion. The jurists' proportion has increased slowly since the 1960s, however it does not reach even nowadays the half of the prior-to-1945, either. The authors uncover some aspects of this process by means of representative and commented tables of names. It is referred also to the fact that some disciplines, like that of Roman Law was afflicted especially heavily due to the suppression of jurists during more than 40 years.

Kulcsszavak: MTA, jogtudósok, akadémikusok kizárása és visszaminősítése, római jogászok

Keywords: Hungarian Academy of Sciences, jurists, exclusion and degradation of members of the HAS, scholars of Roman law

A Magyar Tudományos Akadémia tagjai között a 19. század közepétől növekvő számban kaptak helyet a jogtudomány képviselői.¹ Az MTA (1845 előtti, eredeti, alapításkori nevén: Magyar Tudós Társaság) jogász tagjai kezdetben az önálló „törvénytudományi osztály”-ba kerültek.²

A kiegyezést követően az Akadémián három osztály működött, a jogászok a II. (bölcseleti, társadalom- és történettudományi) osztályba tartoztak a filozófusokkal és a történészekkel együtt.³ A két világháború között az MTA mindhárom osztálya két-két alosztályra oszlott. A II. Osztály kebelén belül a jogászok a „bölcseleti és társadalmi” alosztályba tartoztak, a másik alosztály történettudományi alosztály néven működött.

Az Akadémia osztályainak száma 1945 után fokozatosan növekedett. A Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya 1966-ban vált ki a II. Osztályból. A jogtudomány ezzel a változással nem kapta ugyan vissza az önálló osztály pozícióját, de szervezeti önállósága növekedett.

A szervezeti keretek változásától függetlenül tagadhatatlan, hogy a jogtudomány – de vonatkozik ez általában a humán, illetve társadalomtudományokra is – reprezentációja az MTA tagságán belül 1945 után, de különösen 1949-ben drámai mértékben csökkent. Míg 1943-ban huszonöt jogtudós volt az MTA (hazai) tagja, 1950-ben – elsősorban a tanácskozási jogú taggá való visszaminősítések következtében – a jogász akadémikusok száma hét főre csökkent. Ez a létszám évtizedekkel később, sőt még a rendszerváltozás idején sem érte el a tíz főt, de jelenleg (2022 januárjában) is csak tizenegy jogász tagja van az MTA-nak.

Különösképpen sújtotta ez a veszteség a római jog művelőit, akik egyúttal az összehasonlító jogtörténet, sőt gyakran az összehasonlító polgári jog művelői is.⁴ Míg a századfordulón sokáig két, sőt közel másfél évtizeden át három római jogász tagja is volt az Akadémiának, 1939 és 2004 között egyetlen jogi

¹ Az MTA rendes és levelező tagjaira nézve a legújabb irodalomból lásd Hamza, 2021.

² Ekként Frank Ignác, aki 1847-ben lett levelező tag (*Academiai Értesítő*, 1847, 401.). Az MTA ebben az időben hat tudományos osztályt foglalt magában (nyelvtudományi, bölcseleti, történeti, matematikai, törvénytudományi és természettudományi osztály).

³ Az I. Osztály a „nyelv- és széptudományokat” ölelte fel, a III. Osztály pedig a matematikai és természettudományokat.

⁴ Az összehasonlító jogi diszciplínák művelése eleve igényli az idegen nyelvek átlagon felüli ismeretét (kötelezőnek tekinthető az angol és a német mellett a francia nyelvtudás is), ehhez képest a római jog esetében a szokásos idegen nyelvek mellett speciális többletkövetelményként jelentkezik a latin és az olasz nyelv magas szintű ismerete, de bizonyos szinten a spanyol, az ógörög és esetleg egy-két ókori keleti nyelv ismerete is. Ennek megfelelően a római La Sapienza Egyetemen a két világháború között működött posztgraduális római jogi iskola (*Scuola di diritto romano e diritti orientali*) I. évfolyamán római jogot (és a rokontudományokat), II. évfolyamán hellén jogot, bizánci jogot és jogi papirologiát, III. évfolyamán a keleti Mediterráneum jogait oktatták magasan kvalifikált professzorok, a megfelelő ókori nyelvek használatával.

romanistát sem választottak az MTA tagjának, holott a nagy nemzetközi tekintélynek örvendő Pólay Elemér már az 1965-ös tagválasztáskor, a nemzetközileg hasonlóképpen, ha nem még nagyobb mértékben elismert Visky Károly pedig az 1979-es-tagválasztáskor vagy később – lévén már akadémiai doktorok – feltétlenül megválaszthatók lettek volna.⁵ Emiatt Marton Géza halála után (1957) több mint negyvenhat éven át egyetlen római jogász tagja sem volt az MTA-nak.

Az alábbiakban elsősorban rendszerezett és kommentált adatsorok – pontosabban adatokkal kiegészített névsorok – formájában mutatjuk be azt a sajnálatos folyamatot, amelynek nyomán a hazai jogtudomány akadémiai jelenléte az 1945 előtti arányhoz képest először kevesebb mint egyharmadára csökkent, de később is csak lassan növekedett. Az adatsorokból jól látható, hogy a jogtudomány akadémiai rehabilitációja a mai napig várat magára, hiszen a jogász akadémikusok létszáma még napjainkban sem éri el az 1943-as létszám 50%-át. Áttekintésünk címéül mégis Lékai László esztergomi bíboros-érsek optimista jelmondatát választottuk, amely szerint „a megnyesett [fa] kizöldül”.⁶

1. A JOGÁSZ AKADÉMIKUSOK LÉTSZÁMÁNAK ALAKULÁSA 1943 ÉS 1949 KÖZÖTT

(*Dőlt* betűvel szerepel azok neve, akik 1949 után is tagjai maradhattak az MTA-nak; *-gal jelölve azon akadémikusok neve, akiknek jogászként való besorolása kiegészítő információt igényel.)

1943-ban: 25 fő

Angyal Pál r. t. [†1949. jan. 18.]

Balás P. Elemér l. t. [†1947. dec. 17.]

Balogh Artur l. t. [1949-től tanácskozási jogú tag]

Balogh Jenő ig. t. [igazgatósági tag] /t. t. [tanácskozási jogú tag]

[1949-től tanácskozási jogú tag]⁷

Bruckner Győző* l. t. [1949-től tanácskozási jogú tag]

Buza László l. t.

Eckhart Ferenc* r. t. [1949-től tanácskozási jogú tag, 1952-től DSc]

Finkey Ferenc t. t. [†1949. jan. 23.]

⁵ Megjegyzendő, hogy Pólay Elemér és Visky Károly a magántanári címek 1949-ben történt kíméletlen eltörlésének is – erre nézve lásd a 8. pontban írottakat – elszenvetői voltak. Lásd részletesebben alább, a 13. és 14. jegyzetben írottakat.

⁶ Eredeti latin formájában: *Succisa virescit*.

⁷ Balogh Jenőt nem minősítették vissza doktorrá, sőt halálakor az *Akadémiai Értesítő* (1953/8–10, 317.) fényképes nekrológot közölt, tanácskozó tagként feltüntetve őt.

Gajzágó László l. t. [1949-től tanácskozási jogú tag]
 Heller Erik l. t. [1949-től tanácskozási jogú tag]
 Holub József l. t. [1949-től tanácskozási jogú tag]
 Illés József r. t. [†1944. jan. 19.]
 Irk Albert l. t. [1949-től tanácskozási jogú tag, 1952-től CSc]
 Kolosváry Bálint ig. t. /r. t. [1949-től tanácskozási jogú tag]
 Kuncz Ödön l. t. [1949-től tanácskozási jogú tag]
Marton Géza l. t.
 Molnár Kálmán l. t. [1949-től tanácskozási jogú tag]
 Moór Gyula r. t. [1949-ben kizárták]
Nizsalovszky Endre l. t.
 Polner Ödön r. t. [1949-től tanácskozási jogú tag, 1952-től DSc]
Szladits Károly r. t.
 Tomcsányi Móric r. t. [1949-től tanácskozási jogú tag]
 Tury Sándor Kornél l. t. [1949-től tanácskozási jogú tag]
 Vinkler János l. t. [1949-től tanácskozási jogú tag]
 Vladár Gábor l. t. [1949-től tanácskozási jogú tag]

Az 1949-es tanácskozási jogú taggá való visszaminősítés a fenti listában jelzett tizenhét jogász akadémikuson kívül érintette még Bibó Istvánt (l. t. 1946) és Horváth Barnát (l. t. 1945), ilyen módon 1949-ben összesen tizenkilenc jogtudóst minősítettek vissza, Moór Gyulát pedig kizárták az MTA-ból. 1949-ben összesen tehát húsz jogász vesztette el MTA-tagságát, miáltal négyen maradtak, de új tagtársuk lett Szabó Imre (és – tegyük hozzá – Bolgár Elek is).

Visszaminősítéssel sújtottak több jog- és államtudományi karon oktató közgazdász és statisztikus professzort is (Boér Elek, Laky Dezső, Navratil Ákos, Theiss Ede); Balás Károly és Surányi-Unger Tivadar jogi kari közgazdász professzorokat már 1948-ban kizárták az MTA tagjainak sorából.⁸ A jogász végzettségű, de nem vagy nem elsősorban jogtudománnyal foglalkozó jogi kari professzor akadémikusok közé tartozott még az 1943-as állapot szerint Földes Béla (†1945. jan. 18.) és Kenéz Béla (†1946. ápr. 1.) is. Ha a fenti jogi kari professzorokat a jogász akadémikusokhoz számítjuk, akkor az 1943-as évet illetően nem huszonöt, hanem jóval több, harminchárom jogász akadémikusról beszélhetünk.⁹

⁸ Az 1900-ban államtudományi doktori oklevelet szerzett Heller Farkas közgazdászként 1921-ben lett levelező tag, 1934-ben rendes tag. 1948-tól 1949-ig a II. Osztály elnöke volt. 1949-ben tanácskozási jogú taggá minősítették vissza.

⁹ A doktortól, illetve kandidátussá visszaminősítésekre lásd *Akadémiai Értesítő*, 1952/5–6, 169. Az 1949-ben visszaminősített és kizárt tagokat az MTA 1989. évi közgyűlése rehabilitálta (*Magyar Tudomány*, 1989/9, 760. skk.)

2. A JOGÁSZ AKADÉMIKUSOK LÉTSZÁMÁNAK ALAKULÁSA 1950 ÉS 2022 KÖZÖTT

Csillaggal jelöltük azok nevét, akiknek jogász akadémikusként való besorolása nem egyértelmű.

1950-ben: 7 fő (Bolgár Elek*, Buza László, Nizsalovszky Endre, Szladits Károly r. tagok, Marton Géza, Szabó Imre, Szászy István l. tagok)

1973-ban: 9 fő (Eörsi Gyula, Nizsalovszky E., Szabó I. r. tagok, Bihari Ottó, Kovács István, Kulcsár Kálmán*, Szászy I., Világhy Miklós, Weltner Andor l. tagok)

1980-ban: 7 fő (Bihari O., Eörsi Gy., Kovács I., Szabó I. r. tagok, Király Tibor, Kulcsár K.*, Peschka Vilmos l. tagok)

1985-ben: 7 fő (Eörsi Gy., Kovács I., Kulcsár K.*, Peschka V., Szabó I. r. tagok, Herczegh Géza, Király T. l. tagok)

1991-ben: 8 fő (Eörsi Gy., Herczegh G., Király T., Kulcsár K.*, Peschka V. r. tagok, Lőrincz Lajos, Mádl Ferenc, Vékás Lajos l. tagok)

2004-ben: 12 fő (Hamza Gábor, Harmathy Attila, Herczegh G., Király T., Lőrincz L., Kulcsár K.*, Mádl F., Peschka V., Sajó András, Sólyom László, Szabó András, Vékás L.)

2022 januárjában: 13 fő (Erdő Péter*, Halmai Péter*, Hamza G., Harmathy A., Kecskés László, Kiss György, Korinek László, Lamm Vanda, Pálné Kovács Ilona*, Sajó A., Sólyom L., Vékás L., Vörös Imre)

3. JOGTUDÓSOK MEGVÁLASZTÁSA AZ MTA JOGÁSZ LEVELEZŐ TAGJÁVÁ 1949–2016

Az alábbi adatsorban azt mutatjuk be, hogy 1949-et követően mely jogtudósokat, illetve jogászokat és milyen életkorokban választottak meg az MTA levelező tagjává.

Csillaggal jelöltük azon akadémikusok nevét, akiknek a jogász akadémikusként való besorolása nem egyértelmű. Ezzel a kérdéssel a 4. fejezetben („*Interdiszciplináris határesetek*”) foglalkozunk részletesebben.

[2019: nem választottak jogász levelező tagot]

2016: Halmai Péter* (63), Kiss György (63)

2013: Kecskés László (60), Pálné Kovács Ilona* (59)

2010: Vörös Imre (66)

2007: Erdő Péter* (55), Korinek László (61), Lamm Vanda (62)

2004: Hamza Gábor (55)

2001: Sólyom László (59)

1998: Szabó András (70)

- 1995: Sajó András (46)
 1993: Harmathy Attila (56)
 1990: Lőrincz Lajos (55), Vékás Lajos (51)
 1987: Mádl Ferenc (56)
 1985: Herczegh Géza (57)
 [1982: nem választottak jogász levelező tagot]
 1979: Király Tibor (59)
 1976: Peschka Vilmos (47)
 1973: Bihari Ottó (52), Kulcsár Kálmán* (45), Világhy Miklós (57)
 1970: Weltner Andor (60)
 [1967-ben Vajda Imre közgazdász lett levelező tag]
 1965: Kovács István (44)
 1962: Eörsi Gyula (40)
 [1950-es évek: nem választottak jogász levelező tagot]
 1949: Bolgár Elek* (66), Szabó Imre (37)

4. „INTERDISZCIPLINÁRIS HATÁRESETEK”

A fenti két fejezetben csillaggal jelzett akadémikusok jogász akadémikusként való azonosítása kiegészítő információt igényel. E körbe tartoznak például azok a jogász végzettséggel (is) rendelkező tudósok, akik a jogtudományhoz képest inter- vagy multidiszciplináris szakterület (például jogszociológia) művelői. Szintén itt utalunk azokra a jogi végzettséggel (is) rendelkező tudósokra, akik elsősorban más szakterületeken, például a közgazdaságtudomány terén végzett kutatásaikkal tűnnek ki. Történész végzettséggel rendelkező, de elsősorban jogtörténettel foglalkozó tudósoknál is felmerül a diszciplináris besorolás kérdése.

A történész végzettségű Eckhart Ferenc és Bruckner Győző a jogtörténet tekintélyes professzorai voltak, de értékes köztörténeti kutatásokat is végeztek, és ezzel összefüggésben a régi II. Osztályon belül nem a bölcséleti és társadalomtudományi, hanem a történettudományi alosztály tagjai voltak.¹⁰

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar egyetemes jogtörténeti tanszékét megalapító jogász és történész, Bolgár Elek 1945. május 30-án lett az MTA tiszteleti tagja¹¹, de a jelek szerint nem jogászként, hanem történészként (ajánlói Szekfű Gyula és Kornis Gyula voltak, nekrológját pedig

¹⁰ Eckhart Ferenc a budapesti tudományegyetem jogi karán, Bruckner Győző pedig az eperjesi, majd a miskolci jogakadémián működött. Itt említjük meg, hogy a neves történész, Székely György akadémikus jogász végzettségű volt.

¹¹ Ugyanezen a napon választották meg az MTA tiszteleti tagjává az 1948-ban New Yorkban elhunyt Vámbéry Rusztemet.

az *Akadémiai Értesítő*ben Molnár Erik írta, Bolgárt történészként és jogászként aposztrofálva).¹²

Erdő Pétert a II. Osztály javaslatára választották meg levelező taggá, de kérésére a IX. Osztály tagjai közé került be. Rendes tagi jelölése már a IX. Osztály kebelében történt.

5. AMIKOR NEM VÁLASZTOTTAK JOGÁSZ LEVELEZŐ TAGOT

Miután 1948 és 1949 között politikai okokból húsz jogász vesztette el MTA-tagságát, az 1950-es években egyetlen jogászt sem választottak meg levelező tagnak. 1949 után – tizenhárom éves szünetet követően – először 1962-ben választottak jogász levelező tagot Eörsi Gyula személyében.

1967-ben sem választottak jogász levelező tagot: abban a ciklusban Vajda Imre közgazdász lett levelező tag.

1982-ben négy jogász tagjelölt volt: *Bokorné Szegő Hanna* (ajánlók: Kovács István, Szabó Imre), *Földvári József* (ajánlók: Bihari Ottó, Király Tibor), *Mádl Ferenc* (ajánlók: Kulcsár Kálmán, Peschka Vilmos), *Sárközy Tamás* (ajánlók: Eörsi Gyula, Szabó Kálmán).

2019-ben három jogász jelölt volt: *Bragyova András* (ajánlók: Hamza Gábor, Kiss György, Lamm Vanda, Vörös Imre), *Mezey Barna* (ajánlók: Kecskés László, Király T., Korinek László), *Visegrády Antal* (ajánlók: Harmathy Attila, Kecskés L., Kiss Gy.).

Az elmúlt hat évtizedben három tagválasztás alkalmával fordult elő, hogy az MTA nem választott jogász levelező tagot. Különösen sajnálatos, hogy a magyar jogi romanisztika kiemelkedő képviselőjét, Pólay Elemér (1915–1988) szegedi professzort, aki 1964-ben szerezte meg az akadémiai doktori fokozatot, sem 1965-ben, sem 1967-ben, sem 1970-ben, sem 1973-ban, sem 1976-ban, sem 1979-ben, sem 1982-ben, sem 1985-ben, sem 1987-ben nem választották meg levelező tagnak, holott 1988. november végén bekövetkezett haláláig folyamatosan aktív, külföldi konferenciákon is rendszeresen nagy figyelemmel kísért előadásokat tartó jogtudós és professzor volt.¹³ Figyelemmel arra, hogy a tagjelölések 1981 óta

¹² Lásd *Akadémiai Értesítő*, 1955/9–10, 353. sk. Amikor Bolgár Elek 1945-ben tiszteleti tag lett, akkor nem került be valamelyik alosztályba (*Akadémiai Értesítő*, 1946/LIV, 2.), amikor pedig az 1949-es átszervezést követően rendes tag lett, akkor a II. Osztályon belül a jogászok és a történészek szervezetileg már nem különültek el.

¹³ Az elsősorban római jogászként és magánjogtörténészként, illetve a római jog nemzetközi hírű szegedi professzoraként ismert Pólay Elemér munkásságát illetően fontos kiemelni, hogy a polgári jognak is kiváló művelője volt. Jelentős részt vállalt az 1959-es *Polgári törvénykönyv*

nyilvánosak, elmondható, hogy Pólay Elemért az 1980-as években nem is jelölték levelező tagnak.

Hasonlóképpen sajnálatos, hogy az akadémiai doktori fokozatot 1977-ben¹⁴ megszerző Visky Károlyt (1908–1984), aki abban az időben nemzetközileg kétségtelenül a legismertebb és a legnagyobb reputációnak örvendő hazai, Magyarországon élő és alkotó római jogász, nemzetközi római jogi konferenciák nagyra értékelt, aktív résztvevője volt, szintén nem jelölték sem 1979-ben, sem 1982-ben. Visky Károly 1984 januárjában elhunyt.

Az először 1981/1982-ben jelölt Mádl Ferenc csak harmadszori jelölése nyomán, 1987-ben lett levelező tag. 1985-ben már Szabó Imre is csatlakozott Mádl Ferenc ajánlóihoz (Kovács, Kulcsár, Peschka mellett), Mádl Ferenc azonban ekkor nem került megválasztásra Herczegh Gézával szemben, akit Király Tibor, Kovács István, Kulcsár Kálmán és Peschka Vilmos ajánlottak.

6. JELÖLVE VOLTAK LEVELEZŐ TAGSÁGRA 1982 ÉS 2019 KÖZÖTT¹⁵

(Félkövér betűvel szerepel azok neve, akiket az adott évben meg is választottak.)

2019-ben: Bragyova András, Mezey Barna, Visegrády Antal

2016-ban: **Halmai Péter***, **Kiss György**, Mezey Barna

2013-ban: **Kecskés László**, **Pálné Kovács Ilona***

2010-ben: Kecskés László, Pálné Kovács Ilona*, Szigeti Péter, **Vörös Imre**

2007-ben: **Erdő Péter***, **Korinek László**, **Lamm Vanda**, Pálné Kovács Ilona*, Szigeti Péter, Vörös Imre

kidolgozásában, valamint több éven át a polgári jog tanszékvezető professzoraként is működött a szegedi egyetemen.

¹⁴ Visky Károly 1942-ben szerzett a római jog tárgykörében magántanári habilitációt a budapesti tudományegyetemen. 1949 után egyetemi oktatói és tudományos karrierje komoly, politikai természetű akadályokba ütközött. Nem rajta, hanem a merőben indokolatlan és igazságtalan politikai akadályokon múltott, hogy csak 1967-ben (59 évesen) szerezhette meg a kandidátusi, és 1977-ben (69 évesen) az akadémiai doktori fokozatot. Mindazonáltal az Akadémiai Kiadó két értékes német nyelvű monográfiáját is megjelentette 1977-ben, illetve 1984-ben. Az állami szervek nyugati konferenciaszerepléseit (kiutazásait) az 1960-as évektől már nem akadályozták. Fontos megjegyezni, hogy Visky Károly a Legfelsőbb Bíróság, a mai Kúria tanácselnök bírájaként is kiemelkedő szakmai megbecsülést szerzett. Megjegyzendő még, hogy a tanulmányait a debreceni egyetemen „sub auspiciis Gubernatoris promotio”-val záró Visky Károly 1930 és 1932 között elvégezte a római La Sapienza Egyetemen működött posztgraduális római jogi továbbképző iskola első két évfolyamát, vö. 2. j. fentebb. Visky Károly Rómában készült olasz nyelvű előadásjegyzeteit a La Sapienza Egyetem 2015-ben nyomtatásban megjelentette (Hamza, 2015).

¹⁵ A megadott évszámok a tagválasztás évével azonosak, amelyekhez képest a jelölésre tipikusan a megelőző naptári év második felében kerül sor.

- 2004-ben: **Hamza Gábor**, Korinek László, Lamm Vanda, Sárközy Tamás
 2001-ben: Lamm Vanda, Sárközy Tamás, **Sólyom László**, Valki László, Verebélyi Imre
 1998-ban: Rác Attila, Sárközy Tamás, Sólyom László, **Szabó András**, Zlinszky János
 1995-ben: **Sajó András**, Sólyom László, Szabó András
 1993-ban: **Harmathy Attila**, Sajó András, Szabó András, Zlinszky János
 1990-ben: Harmathy Attila, **Lőrincz Lajos**, Sajó András, Szabó András, **Vékás Lajos**
 1987-ben: Lőrincz Lajos, **Mádl Ferenc**
 1985-ben: **Herczegh Géza**, Mádl Ferenc, Sárközy Tamás
 1982-ben: Bokorné Szegő Hanna, Földvári József, Mádl Ferenc, Sárközy Tamás

7. RÓMAI JOGÁSZ TAGOK/TAGJELÖLTEK ÉS AJÁNLÓIK (1863–2004)

(Félkövér betűvel szerepel azok neve, akiket az adott évben meg is választottak.)

Hamza Gábor (2004): Harmathy Attila, Vékás Lajos

Zlinszky János (1998): Herczegh Géza, Mádl Ferenc

Zlinszky János (1993): Herczegh Géza, Mádl Ferenc

Schwarz András Bertalan (1946. 07. 24-én külső taggá választották), ajánlók: Nizsalovszky Endre, Szladits Károly, Kuncz Ödön, Kolosváry Bálint, Marton Géza¹⁶

Marton Géza (1939): Finkey Ferenc t. t., Angyal Pál r. t., Kolosváry Bálint r. t., Illés József r. t., Tomcsányi Móric l. t., Kuncz Ödön l. t., Szladits Károly l. t., Menyhárh Gáspár l. t.

Szászy-Schwarz Gusztáv (1918): Nagy Ferenc r. t., Plósz Sándor r. t. (sic!), Concha Győző r. t., Grosschmid Béni l. t., Angyal Pál l. t.

Szászy-Schwarz Gusztáv (1913): Plósz Sándor t. t., Concha Győző r. t., Wlassics Gyula r. t.

Schwarz Gusztáv (1912): Plósz Sándor t. t., Concha Győző r. t.

[1911-ben Vécsey Tamást tiszteleti tagnak ajánlotta Concha Győző r. t.]

Schwarz Gusztáv (1911): Plósz Sándor t. t., Vécsey Tamás r. t.

Farkas Lajos (1893): Plósz Sándor l. t. [*Nota bene*, 1893-tól Hoffmann Pál haláláig, 1907-ig, tizennégy éven át az MTA-nak egyidejűleg három római jogász tagja volt! Farkas Lajos halálától (1921) Marton megválasztásáig (1939), tizennyolc éven át sajnos *nem volt* római jogász tag, majd Marton

¹⁶ MTA KIK Kézirattár, RAL 294/1946, 34. fol.

halálától (1957. dec. 27.) Hamza Gábor megválasztásáig (2004), megdöbbentő és érthetetlen módon **több mint negyvenhat éven át sem.]**

[1890-ben *Hoffmann Pált* rendes tagnak ajánlotta Vécsey Tamás, de egy fennmaradt kézirat szerint Schwarcz Gyula is¹⁷]

[1889-ben *Vécsey Tamást* rendes tagnak ajánlotta Kautz Gyula r. t.¹⁸]

Vécsey Tamás (1881): Pauler Tivadar, Hajnik Imre, Tóth Lőrinc, Vandrák András¹⁹

Hoffmann Pál (1863): Deák Ferenc, Lónyay Menyhért, Zádor György, Zsoldos Ignác, Pauler Tivadar, Tóth Lőrinc²⁰

8. A TUDOMÁNYOS FOKOZATOK ÉS CÍMEK SZABÁLYOZÁSA 1951 ÓTA

Áttekintésünk kiegészítéseként az alábbiakban dióhéjban összefoglaljuk a hazai tudományos fokozatok és címek szabályozásának történetét 1951-től az ebben a tekintetben napjainkban is irányadó, 1993-as felsőoktatási törvény (1993. évi LXXX. tv.), illetve az MTA-ról szóló 1994. évi XL. tv. hatálybalépéséig.

1949-ben és azt követően nemcsak az MTA szervezetét és működését illetően következtek be – szovjet mintára – radikális és jelentős részben kedvezőtlen irányú változások, hanem a tudományos fokozatok és címek rendszere is messzemenően átalakult.

¹⁷ MTA KIK Kézirattár, K 1231:38.

¹⁸ A pesti egyetemen 1849-ben jogtudományi doktori oklevelet szerzett Kautz Gyula közigazgatászként 1860-ban lett levelező tag, 1865-ben rendes tag, 1887-ben ig. t. Az MTA másodelnöke (alelnöke) is volt. A pozsonyi, a nagyváradai jogakadémia, a Műegyetem után 1863-ban a pesti egyetem jogi karán lett a magyar közjog és közigazgatási jog professzora. Itt említjük meg továbbá Lónyay Menyhért (1822–1884) nevét, akit a Magyar Tudományos Akadémia 1858. december 15-én levelező tagjául, 1861. december 20-án rendes tagjául, 1866. január 21-én pedig igazgatósági tagjául választott. Lónyay Menyhért 1866. április 15. és 1871. május 17. között az MTA másodelnöke (alelnöke), azt követően – 1871. május 17. és 1884. november 3. között (elhunytaig) – elnöke volt. Lónyay Menyhért 1839-ben a pesti egyetemen bölcsészdoktori, majd államtudományi doktori oklevelet szerzett. Szerzője volt több monografikus igényű, az állam- és jogtudományok körébe tartozó munkának. Fontos megemlíteni, hogy Lónyay Menyhértet 1880. április 9-én a Budapesti Magyar Királyi Tudományegyetem az államtudományok köréből honoris causa doktorává avatta. Ugyancsak említést érdemel Trefort Ágoston (1817–1888), akit a Magyar Tudományos Akadémia, pontosabban jogelődje, a Magyar Tudós Társaság igen fiatalon, huszonhat éves korában, 1841. szeptember 3-án levelező tagjául, 1867. január 30-án tiszteleti tagjául, 1874. május 28-án pedig igazgatósági tagjául választott. Trefort Ágoston az 1833/1834. évi tanévvel kezdődően jogi tanulmányokat folytatott a pesti egyetemen. Tanulmányai befejezését követően, 1837 decemberében ügyvédi vizsgát is tett. 1885. május 28-tól 1888. augusztus 22-én bekövetkezett elhunytáig a Magyar Tudományos Akadémia elnöke volt.

¹⁹ MTA KIK Kézirattár, RAL 436/1881

²⁰ MTA KIK Kézirattár, RAL 577/1863.

Az új, szovjet mintát követő tudományos fokozatok (kandidátus, akadémiai doktor) bevezetését (1951. évi 26. tvr.) követően kb. két éven át még nem voltak védések, hanem a Tudományos Minősítő Bizottság (TMB) a *törvényerejű* rendelet felhatalmazásával élve életművük értékelése alapján ítelt oda doktori és kandidátusi fokozatokat egyetemi tanárok és akadémiai intézeti vezető kutatók részére.²¹ Az első doktori és kandidátusi védésekre 1953 decemberében került sor.²²

Az új fokozatok bevezetése mellett az 1951. évi 26. tvr. visszamenőleges (ex tunc) hatállyal eltörölte az egyetemi magántanári címet. Ezáltal az egyetem a továbbiakban nem habilitáltathatott; e jogukat csak 1993-ban szerezték vissza az egyetemek. A magántanárok a korábban megszerzett címüket a tvr. erejénél fogva elvesztették.

Az 1951. évi 26. tvr. az egyetemektől megvonta a doktori cím adományozásának jogát is, ez az intézkedés azonban a megszerzett doktori címeket nem érintette, azaz nem volt retroaktív (visszaható) hatálya.

Az egyetemi doktori cím jövőre vonatkozó (pro futuro) megszüntetésének következtében ténylegesen (de facto) megszűnt a kitüntetéses doktorrá avatás is, bár jogilag (de iure) nem került sor felszámolására. 1956 után került visszaállításra a *promotio sub auspiciis Rei publicae popularis*, melynek előzményeit képezték – az államforma változásának függvényében – a *promotio sub auspiciis Regis*, a *promotio sub auspiciis Gubernatoris*, a II. világháborút követően, 1946 és 1949 között a *promotio sub auspiciis Praesidentis*, valamint a „könnyebben” elérhető, más tanulmányi teljesítményhez kötött *promotio sub laurea Almae Matris*.²³

²¹ A TMB e szabályok szerint ítelt oda doktori fokozatot 1952-ben Eckhart Ferenc részére (ez valójában a nemzetközi tekintélynek örvendő volt akadémikus lefokozását jelentette), valamint kandidátusi fokozatot Beck Salamon, Beér János, Bónis György, Eörsi Gyula, Flachbart Ernő, Irk Albert (lefokozás!), Kádár Miklós, Martonyi János, Móra Mihály, Névai László, Vas Tibor, Világhy Miklós és Weltner Andor részére. (*Akadémiai Értesítő*, 1952/5–6, 169. skk.; *Akadémiai Értesítő*, 1953/1, 25.; lásd összefoglalóan Kozári, 2015, 148. sk.)

²² „Az újrendszerű tudományos fokozatok bevezetése óta az első kandidátusi disszertáció nyilvános megvédése 1953. december 2-án zajlott le ünnepélyes keretek között az Eötvös Loránd Tudományegyetem aulájában.” A disszertáció Móricz Zsigmondról szólt, a bírálóbizottságban az MTA vezetői és Móricz Virág író, Móricz Zsigmond leánya is helyet foglaltak. (*Akadémiai Értesítő*, 1953/11–12, 374.) „Az új tudományos fokozatok bevezetése óta az első doktori disszertáció nyilvános vitája [1953.] december 16-án zajlott le az Eötvös Loránd Tudományegyetem aulájában. Sötér István, az irodalomtudomány kandidátusa Eötvös Józsefről szóló doktori értekezésének opponensei Turóczy-Trostler József akadémikus, Bóka László és Mátrai László l. tagok Sötér István értekezését alkalmasnak tartották a doktori cím elnyeréséhez. A kiküldött bírálóbizottság elnöke Révész Imre akadémikus, tagjai: Pais Dezső és Trencsényi Waldapfel Imre akadémikusok, Kardos Tibor, Szabó Imre és Tolnai Gábor l. tagok, Léderer Emma, a történettudományok doktora voltak. [...] A Tudományos Minősítő Bizottság 1953. december 18-i ülésén Sötér István egyetemi tanárt Eötvös Józsefről írt értekezése alapján az irodalomtudomány doktorává (doktori oklevél száma 274) nyilvánította.” (*Akadémiai Értesítő*, 1953/11–12, 376.)

²³ Lásd az újabb irodalomból Hamza–Hoffman, 2013.

A doktori cím adományozásának jogát az egyetem az 1956. évi 26. törvényerejű rendelettel kapta vissza, amely azonban 1983-ig nem minősült tudományos fokozatnak.

Az 1983. évi 24. tvr. a dr. univ. cím – a kandidátusinál alacsonyabb rangú – bevezetése és tudományos fokozattá nyilvánítása mellett kimondta azt is, hogy a jogászok és az orvosok diplomaszerezéssel járó doktori címe csak a szakképzettség megszerzését jelzi, ehhez képest 1983-tól a jogászok és az orvosok is szerezhettek dr. univ. tudományos fokozatot.

A felsőoktatásról szóló 1993. évi LXXX. tv. pro futuro hatállyal eltörölte a kandidátusi fokozatot (ugyanakkor az átmeneti szabályozás alapján 1996-ig még folytak kandidátusi eljárások), az akadémiai doktori fokozatot tudományos cím-mé degradálta, ugyanakkor kimondta az egyetem által adományozható doktori fokozat (PhD) egyenértékűségét a kandidátusi fokozattal, valamint visszaadta az egyetemeknek a habilitáció jogát.²⁴

A TAGAJÁNLÁSOK LELŐHELYEI

Az 1950-es évektől hosszú ideig az MTA csak az Elnökség által támogatott ajánlásokat hozta nyilvánosságra. Így történt ez 1979-ben is, amikor a *Magyar Tudomány* (MT) áprilisi számának mellékletében jelentek meg az Elnökség által támogatott tárgyévi ajánlások.

1981-ben jelentős változás történt. Ekkor határozott a Közgyűlés arról, hivatkozva a régi hagyományokra, valamint a tudományos közösség jobb tájékoztatásához fűződő érdekre, hogy a tagajánlásokat az azokat tárgyaló osztályülések előtt közzé kell tenni. Ezzel összefüggésben az *MT* 1981. évi 11–12. számában már nemcsak az Elnökség által támogatott ajánlások jelentek meg, hanem valamennyi ajánlás.

1981 óta az ajánlások többnyire az *MT* előző évi decemberi számában jelennek meg. Az ajánlások 1984-ben az *MT* összevont 10–11. számában, 1990-ben, 2003-ban és 2006-ban pedig a *Magyar Tudomány* (decemberi) *különszámában* jelentek meg.²⁵

²⁴ A fentiekhez lásd újabban Harmathy, 2014.

²⁵ A *Magyar Tudomány* (1955-ig: *Akadémiai Értesítő*) összes száma elérhető itt:

http://real-j.mtak.hu/view/journal/Akad=E9miai_C9rtes=EDT==0151_2F_Magyar_Tudom=E1ny.html

Az 1882 óta tett összes MTA tagajánlás elérhető az akadémiai könyvtári repozitóriumban:

http://real-j.mtak.hu/view/journal/MTA_Tagaj=E1nl=E1sok.html

A *Magyar Tudomány* decemberi különszámainak elérhetősége:

<http://real-j.mtak.hu/6241/1/MT1990Tag.pdf>

<http://real-j.mtak.hu/6208/1/MT2006Tag.pdf>

<http://real-j.mtak.hu/6152/1/MT2009Tag.pdf>

IRODALOM

- Hamza G. (cur.) (2015): *Lezioni 1930-1932. Scuola di Diritto Romano e Diritti Orientali raccolte da Károly Visky*. Napoli: La Sapienza
- Hamza G. (szerk.) (2021): *Portrét a Magyar Tudományos Akadémia tagjairól I*. Budapest: Akadémiai Kiadó, <https://mersz.hu/hamza-portrek-a-magyar-tudomanyos-akademia-tagjairol-i>
- Hamza G. – Hoffman I. (2013): *Promotio sub auspiciis Praesidentis Rei publicae. Jogelméleti Szemle*, 4, <http://jesz.ajk.elte.hu>
- Harmathy A. (2014): A tudományos képzésről és utánpótlásról. *Acta Facultatis Politico-Iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös nominatae*, 51, 201–208.
- Kozári M. (2015): A tudományos minősítés rendszere Magyarországon az 1940-es évek végétől 1960-ig, az új minősítési rendszer stabilizálódásáig. *Múltunk*, 2, 148. sk.

Az *Académiai Értesítő*, *Akadémiai Értesítő* és a *Magyar Tudomány* összes száma:

http://real-j.mtak.hu/view/journal/Akad=E9miai_C9rtes=EDt==0151_2F_Magyar_Tudom=E1ny.html

Académiai Értesítő, 1847, 401.

Akadémiai Értesítő, 1946, 2

Akadémiai Értesítő, 1952/5–6, 169.

Akadémiai Értesítő, 1952/5–6, 169. skk.

Akadémiai Értesítő, 1953/1, 25.

Akadémiai Értesítő, 1953/8–10, 317.

Akadémiai Értesítő, 1953/11–12. sz. 374.

Akadémiai Értesítő, 1953/11–12. sz. 376.

Akadémiai Értesítő, 1955/9–10, 353. sk.

Magyar Tudomány, 1989/9, 760. skk.

A *Magyar Tudomány* decemberi különszámainak elérhetősége:

<http://real-j.mtak.hu/6241/1/MT1990Tag.pdf>

<http://real-j.mtak.hu/6208/1/MT2006Tag.pdf>

<http://real-j.mtak.hu/6152/1/MT2009Tag.pdf>

Az 1882 óta tett összes MTA tagajánlás elérhető az akadémiai könyvtári repozitóriumban:

http://real-j.mtak.hu/view/journal/MTA_Tagaj=E1nl=E1sok.html